

ПОЛІКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті викладено перспективи розвитку вищої педагогічної освіти на засадах полікультурності з урахуванням сучасного стану професійної підготовки майбутніх педагогів в Україні. Проаналізовано динаміку розвитку ідей полікультурності в історії педагогічної думки, представлено головні блоки цінностей у полікультурній підготовці майбутнього вчителя в системі вищої педагогічної освіти.

Відповідно до виникнення нових світових соціокультурних реалій (глобалізація й інтернаціоналізація світу, процеси етнокультурного самовизначення, проблеми мультикультурного суспільства й міграції) світова педагогічна думка розробляє освітню стратегію, що відображено в документах ООН, Ради Європи, ЮНЕСКО тощо. Найбільш повно ця проблема представлена в зарубіжних концепціях мультикультурної освіти (Д. Бенкс та ін.), міжкультурної освіти (П. Бателаан, Г. Ауенхаймер, В. Нике та ін.), глобальної освіти (Р. Хенві).

Все це вимагає аналізу полікультурного компонента в системі педагогічної освіти майбутнього вчителя, що і є метою статті.

Метою статті є простеження динаміки розвитку ідей педагогічної освіти в історії педагогічної думки і на цій основі визначення перспектив її розвитку на засадах полікультурності.

Освіта не повинна визначатися як статичне вище, оскільки вона знаходиться в постійному русі, змінах і може бути представлена як процес. Порівняння успіхів освіти в різних контекстах демонструє, що вони безпосередньо залежні від розвитку філософії освіти, а також від рівня її входження в педагогічну теорію й практику. Наочно ця ідея представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка розвитку ідей педагогічної освіти в історії педагогічної думки

<i>Історичний етап</i>	<i>Педагогічні ідеї</i>	<i>Автори</i>
XVIII-XIX ст.	Незмінність цілей та змісту освіти, форм і методів навчання, способів організації педагогічного процесу.	Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ф. Фребель, Й. Герберт, Ф. Дістервег, Дж. Дьюї та ін.
XX ст. (перша половина)	Відмова від знаннєвої парадигми, ідея послідовного накопичення знань, пріоритет класно-урочної системи викладання, концепція зони найближчого розвитку. Інтеріоризація соціальної ситуації розвитку, поетапне формування розумових дій, узагальнень у навчанні.	Л. Виготський, С. Рубінштейн, Л. Божович, П. Гальперін, В. Давидов та ін.
XX ст. (друга половина)	Збагачення вітчизняної культури ідеями співробітництва, спільних дій, поваги до особистості та її прав, продуктивністю різних видів діяльності людини тощо.	Ш. Амонашвілі, Н. Трофімова, Г. Щукіна, С. Годник, Н. Крилова, Е. Дніпров та ін.
XXI ст.	Співдружність, співробітництво й співтворчість народів усього світу, їх продуктивна взаємодія, допомога, підтримка у вихованні людини світу, яка володіє методологією творчого перетворення.	Н. Крилова, О. Газман, В. Бордовський, М. Холодна, І. Бем, Й. Шнайдер та ін.

Розглянемо більш детально, як визначаються цілі педагогічної освіти. А.Н. Шіміна стверджує, що "одна з найважливіших особливостей... системи освіти пов'язана з виконанням надзавдання – виростити людину інтелігентну" [1: 23]

Інтелігентність, за визначенням педагогічних словників, – це сукупність особистісних якостей людини, які свідчать про високий рівень розвитку її інтелекту, освіченості й поведінки. На жаль, у практиці діяльності вищих педагогічних навчальних закладів дуже мало уваги приділяється формуванню вчителя-інтелігента, а педагогічний ракурс цієї проблеми не знайшов ще достатнього місця в педагогічній науці.

Між освітою й соціумом існує двобічний зв'язок, на сучасному етапі розвитку якого, як відзначають вчені (В.М. Лебедєва, В.А. Орлава, В.А. Болотев, Є.І. Ісаєв, В.І. Слободчиков) у системі освіти виник "рефлексивний простір усвідомлення втрати мети, проблематизації існуючого її визначення, пошуку цілей, їх розробки суб'єктами педагогічної практики" [2: 137].

Метою ж реалізації полікультурної освіти є на учіння студентів толерантному ставленню до множини цінностей, що існують у світі й відрізняються від їхніх власних. При цьому треба будувати педагогічну діяльність таким чином, щоб учням було зрозуміло: до будь-яких цінностей, які походять із традицій народу треба ставитися уважно й бережливо, оскільки в них вміщено досвід і мудрість цілого народу [3].

З усього сказаного вище можна зробити висновок, що стратегічні цілі педагогічної освіти мають бути представлені таким чином:

- розвиток конкурентноспроможної, творчої особистості-інтелігента в контексті служіння собі й полікультурному суспільству;
- включення студента до соціально-ціннісної педагогічної діяльності, що дозволяє набути професійного досвіду міжкультурної взаємодії на рівні ВНЗ;
- розвиток мислительних здібностей, доведення їх до рівня узагальнень, розвиток ментальності суспільства;
- створення умов для інтенсивного протікання всіх процесів "самості": самовизначення, самореалізації, самоствердження, самоаналізу, самокорекції та ін.

Таким чином, перед педагогічною освітою з позиції її полікультурного компонента ставиться триєдине завдання:

- забезпечення історичної наступності поколінь, збереження, поширення й розвиток національної культури, виховання бережливого ставлення до історичної й культурної спадщини народів;
- виховання патріотів, громадян правової, демократичної держави, здатних до соціалізації в умовах громадянського суспільства, наділених високим рівнем моральності, національною й конфесійною толерантністю, шанобливим ставленням до мови, традицій, культури інших народів світу;
- формування культури миру й міжособистісних стосунків.

Розглядаючи цінності як основні освітні цілі, необхідно враховувати сучасну соціокультурну ситуацію, зумовлену економічною й духовною кризою, які виражаються таким чином:

- гіпертрофоване уявлення щодо ролі й значення грошей, фетишизм, орієнтація на особистісне матеріальне благополуччя за будь-яку ціну;
- недооцінка, а почасти й зневажливе ставлення до національно-культурних цінностей, сліпе, часто бездумне поклоніння перед зарубіжними зразками культури;
- недооцінка доброти, совісливості, милосердя та інших моральних якостей.

На основі вивчення й аналізу цієї проблеми нами визначено зміст головних блоків цінностей, які відіграють важливу роль у становленні майбутнього вчителя (таблиця 2).

З усього перерахованого вище можна зробити висновок, що суттєву роль у педагогічній освіті відіграє полікультурний компонент, який передбачає вивчення загальнолюдських цінностей та світової культури. Складовими загальнолюдської культури є цінності, у яких відображено людські відносини, вірування й життєвий досвід численних етнічних груп і культур, що визначають наш погляд на світ, впливають на наші рішення й вчинки в будь-якій сфері життєдіяльності.

Розглядаючи взаємозв'язок освіти й культури, необхідно зупинитися на позиції авторів, які стверджують, що між освітою й культурою є точна відповідність. Погоджуємося з С.І. Гессеном, котрий стверджує: "Освіта є те саме, що й культура індивіда. І якщо стосовно народу культура – це сукупність невичерпних цілей-завдань, то й щодо індивіда освіта є невичерпним завданням. Освіта за своєю сутністю не може бути ніколи завершеною" [4: 78].

Таблиця 2

Зміст головних блоків цінностей у полікультурній підготовці вчителя

<i>Інтелектуально-наукові цінності</i>	<i>Морально-етичні цінності</i>	<i>Художньо-естетичні цінності</i>	<i>Еколого-ноосферні цінності</i>
Інтелігентність Знання Наука Освіта	Добро Любов Совість Сором	Краса Героїзм Благородство Ввічливість	Природа Космос Помешкання Здоров'я
Творчість Істина Розум Інтелект	Обов'язок Відповідальність Милосердя Співстраждання Справедливість Доброчинність Чесноти Гуманність Бескорисливість Жалісливість Піклування Співпереживання Добродушність Самопожертва	Гармонія Терпимість Достоїнство Повага Гордість Скромність Смак Ідеал Творчість Ритм Стиль Почуття Співпереживання	Фауна Флора Повітря Вода

	Честь Тактовність Благо		
--	-------------------------------	--	--

Ще один важливий аспект – це нерозривний зв'язок між навчанням і вихованням в контексті культуровідповідності освіти. При цьому частина вчених (Н.Б. Крилова, О.С. Газман, Н.В. Бордовська) вважають, що освіта є, по суті, самоосвітою, що управляється із-зовні, тобто побудовою образу "Я" за зразком культури та її репродукції [5: 48]. Причому, як відзначають ці вчені самоосвіта будується на інтенсивних процесах "самості", які відіграють важливу роль у взаємодії людини з іншими культурами.

Полікультурний компонент педагогічної освіти має два головні аспекти. Перший пов'язаний з тим, що така освіта дає можливість студентам більш глибоко вивчити й усвідомити розмаїтість народів, що населяють світ. Культурні відмінності, що визначають належність людини до тієї чи іншої групи, є найбільш очевидним виявом різноманітності цінностей і точок зору. Ці відмінності виражено в смаках людей, їх пріоритетах, відносинах, стилі життя й поглядах на світ і є продуктом еволюції кожного народу та його пристосування до свого середовища існування та обставин життя з метою задовольнити потреби, спільні для всіх соціальних груп, всіх народів.

Другий аспект полягає в тому, що завдяки оволодінню студентами полікультурним компонентом педагогічної освіти, вони можуть допомогти учням побачити в цьому розмаїтті спільне. Кожен народ створює матеріальну культуру: будови, продукти харчування, одяг, знаряддя праці, власність тощо, відповідно до своїх потреб та умов життя, у кожного народу – свої національні види мистецтва й праці, своя мова й засоби спілкування, своя організація суспільства й система громадського контролю. Кожен народ має свою, формальну й неформальну систему освіти й передачі національних цінностей, традицій, ритуалів, що виражають погляди й вірування цього народу [6].

Виявлена сутність педагогічної освіти з урахуванням її полікультурного компонента, з позицій філософії й культурології, а також представлені її характеристики дозволили виділити головні напрямки розвитку системи педагогічної освіти:

- перегляд цілей і завдань освіти, виходячи з особливостей сучасної соціокультурної ситуації, що ґрунтується на досвіді продуктивної міжкультурної взаємодії;
- розробка основ міжособистісної й продуктивної міжкультурної взаємодії студентів і викладача, виходячи з їх суб'єктно-суб'єктних відносин;
- підвищення продуктивності педагогічної освіти на основі оволодіння студентами досвідом творчої педагогічної діяльності;
- фундаменталізація знання, доведення їх до найвищого рівня – узагальнення й подальшого використання в організації міжкультурної взаємодії;
- удосконалення технологій педагогічної освіти, їх спрямованість на формування вмінь міжкультурної взаємодії та розвиток "самості" студентів;
- розробка основ вдосконалення до вузівської та після вузівської педагогічної підготовки загалом і підготовки до проживання у полікультурному регіоні.

Таким чином, педагогічна освіта з урахуванням полікультурного компонента є процесом і результатом становлення майбутнього вчителя, що дозволяє йому піднятися на новий більш високий рівень у сфері пізнання, розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій, соціального життя, мирного співіснування і взаємного збагачення різних культур, що в єдності дій забезпечує створення професійного життєвого плану й формування конкурентноспроможності спеціаліста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шими́на А.Н. Философские основы образования: Монография. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. пед. ун-та, 1999. – 118 с.
2. Вяткин Л.Г. Современное высшее образование: проблемы и перспективы развития. (Концептуальные основы). – Саратов, 1993. – 49 с.
3. Кузьмин М.Н. Образование в условиях полиэтнической и поликультурной России // Педагогика. – 1999. – № 6. – С. 3-11.
4. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 275 с.
5. Щедровицкий Г.П. Педагогика и логика. – М.: Наука, 1983. – 151 с.
6. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М., 1999. – 282 с.

Матеріал надійшов до редакції 03.01. 2007 р.

Якса Н.В. Поликультурные основы педагогического образования будущего учителя.

В статье изложены перспективы развития высшего педагогического образования, основанного на поликультурности с учетом современного состояния профессиональной подготовки будущих педагогов в Украине. Проанализирована динамика развития идей поликультурности в истории педагогической мысли, представлены главные блоки ценностей в поликультурной подготовке будущего учителя в системе высшего педагогического образования.

Yaksa N.V. Poly cultural principles of prospective teacher pedagogical education.

The prospects of higher pedagogical education development that is based on poly cultural principles taking into account the modern state of prospective teachers' professional preparation in Ukraine are exposed in the article. The dynamics of poly cultural ideas' development in the history of pedagogical thought are analyzed, the main blocks of values in prospective teachers' poly cultural preparation in the system of higher pedagogical education are presented.